

THE PROBLEM OF MAN IN THE PHILOSOPHICAL VIEWS OF WESTERN SCIENTISTS

Laylo Usmonova

Associate Professor of the Department of Social Sciences and Humanities, PhD

SamSMU

Samarkand, Uzbekistan

E-mail: laylo@gmail.com

ABOUT ARTICLE

Key words: man, nature, spiritual development, suffering, harmony, religion, humanism.

Received: 01.05.25

Accepted: 03.05.25

Published: 05.05.25

Abstract: The study of the philosophical aspects of the human problem is one of the main tasks in Western philosophy. Since ancient Greek times, philosophers have been asking questions about the essence of man, his place in the world and his interaction with the surrounding reality. This question covers many aspects, including morality, religion, consciousness, free will, and social relations. The article analyzes the main aspects of the human problem in the West, including social and cultural factors affecting his personality and well-being. The issues of individualism and collectivism, as well as the impact of globalization on traditional values are considered.

G'ARB ALLOMALARI FALSAFIY QARASHLARIDA INSON MUAMMOSI

Laylo Usmonova

"Ijtimoiy va gumanitar fanlar" kafedrası dotsenti, PhD

SamDTU

Samarqand, O'zbekiston

E-mail: laylo@gmail.com

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: inson, tabiat, ma'naviy rivojlanish, azob, uyg'unlik, din, gumanizm.

Annotatsiya: Inson muammosini falsafiy tadqiq qilish masalasi G'arb falsafasida asosiy mavzulardan biridir. Qadimgi yunon davridan beri faylasuflar insonning mohiyati, uning dunyodagi o'rni va atrofdagi haqiqat bilan o'zaro ta'siri haqida savollar berishgan. Bu savol axloq, din, ong, Iroda erkinligi va

ijtimoiy munosabatlarni o'z ichiga olgan ko'plab jihatlarni qamrab oladi. Maqolada G'arbdagi inson muammosining asosiy jihatlari, jumladan, uning shaxsiyati va farovonligiga ta'sir qiluvchi ijtimoiy va madaniy omillar tahlil qilinadi. Individualizm va kollektivizm masalalari, shuningdek globallashuvning an'anaviy qadriyatlarga ta'siri ko'rib chiqiladi.

ПРОБЛЕМА ЧЕЛОВЕКА В ФИЛОСОФСКИХ ВОЗЗРЕНИЯХ ЗАПАДНЫХ УЧЕНЫХ

Лайло Усмонова

доцент кафедры Общественно-гуманитарных наук, , PhD

СамГМУ

Самарканд, Узбекистан

E-mail: laylo@gmail.com

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: человек, природа, духовное развитие, страдание, гармония, религия, гуманизм.

Аннотация: Изучение философских аспектов проблемы человека-одна из главных задач в западной философии. С древнегреческих времен философы задавали вопросы о сущности человека, его месте в мире и взаимодействии с окружающей действительностью. Этот вопрос охватывает многие аспекты, включая мораль, религию, сознание, свободу воли и социальные отношения. В статье анализируются основные аспекты проблемы человека на Западе, включая социальные и культурные факторы, влияющие на его личность и благополучие. Рассматриваются вопросы индивидуализма и коллективизма, а также влияние глобализации на традиционные ценности.

KIRISH

Inson muammosi falsafaning "abadiy" muammolari doirasiga kiradi. Biz qadimgi davrlardan to hozirgi kungacha bo'lgan deyarli barcha yirik falsafiy asarlarda tabiatning turli xil talqinlari va inson mohiyatini tushunishga duch kelmoqdamiz. Har bir davr bizga tobora ko'proq yangi va chuqurroq javoblar beradi, inson muammosining yon tomonlarini ta'kidlaydi, u yoki bu iqtisodiy va ijtimoiy hayot sharoitlariga bo'ysunadi. Inson muammosi har doim falsafiy fikr uchun muhim bo'lgan. Hozirgi vaqtda ular zamonaviy axborot jamiyatida shaxsni har tomonlama va uyg'un tarbiyalashning amaliy vazifasi bilan bog'liq holda ayniqsa dolzarb

ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu vazifani amalga oshirish shaxsni shakllantirish qonuniyatlari va uning ichki shakllanishi bo'yicha jiddiy falsafiy tadqiqotlarni talab qiladi.

"Inson mavjudligining asoslari va tamoyillarini, inson tabiatining mohiyatini aniqlashga qaratilgan tarixiy jihatdan o'zgargan urinishlarida falsafa doimiy ravishda ob'yektivlik va sub'yektivlik haqidagi g'oyalarini o'zgartirdi. Bu inson o'z rivojlanishida qilgan evolyutsiyasini, tabiat, jamiyat va o'ziga bo'lgan munosabatlarida sodir bo'lgan haqiqiy o'zgarishlarni aks ettirdi" [1;55].

TAHLIL VA NATIJALAR

G'arb falsafasi qadimgi Yunonistondan kelib chiqqan bo'lib, u yerda Suqrot, Aflotun va Aristotel kabi mutafakkirlar inson tabiati, uning dunyodagi o'rni va hayot mazmuni haqida savollar berishgan. Ushbu faylasuflar inson mohiyati va axloqi to'g'risida keyingi davr falsafiy tafakkuri uchun asos yaratdilar. Kosmologik va antropologik fikr o'rtasidagi chegarada Geraklit turadi; garchi u tabiiy faylasuf sifatida fikr yuritisa va "qadimgi faylasuflar" qatoriga kirsa ham, u tabiat siriga inson sirini ochmasdan kirib borishning iloji yo'qligini tushunadi [2;6]. Miloddan avvalgi VI-V asrlar - o'ziga xos antropologik burilish bilan ajralib turadigan yunon madaniyatining gullab-yashnagan davridir. Yunonlar insonning ko'p qirrali va chuqur falsafasini yaratishga muvaffaq bo'lishdi. Inson butun borlig'i bilan falsafaning diqqat markaziga o'tadi.

Butun yunon tsivilizatsiyasining boshlang'ich nuqtasi va ob'ekti insondir. U uning ehtiyojlaridan kelib chiqadi, uning foydasi va taraqqiyotini anglatadi. Ularga erishish uchun u bir vaqtning o'zida dunyoni ham, odamni ham bir-biri bilan bog'lab o'rganadi. Yunon tsivilizatsiyasi g'oyasidagi inson va dunyo bir - birining aksidir-bu bir-biriga qarama-qarshi qo'yilgan va bir-birini o'zaro o'qiydigan ko'zgudir [3;42].

O'rta asrlarda ilohiyot barcha bilim turlari orasida ustun o'rinni egallaydi. Qadimgi falsafada paydo bo'lgan falsafiy fikrlar O'rta asrlarda teologik dunyoqarash bilan bog'liq bo'ladi. Borliq va mavjudlikning falsafiy mohiyati "Xudoni borliq bilan tenglashtirasizmi yoki uni borliqdan ustun qo'yasizmi?" degan savolga javob berish orqali yoritib berilgan. Inson haqidagi o'rta asr ta'limotlari Avgustin falsafasining ta'sirini boshdan kechirdi. Individuallikni va inson jonli irodasining erkin motivlarini asoslash yo'llarida, so'nggi o'rta asrlarda nominalizm bilan bog'liq ta'limotlar paydo bo'ladi (Rosselin, Duns Skot, Uilyam Okkam).

Okkam falsafasida umumbashariy mavjudotlarning boshqa dunyosiga jiddiy zarba beriladi, chunki uning universallari aniq narsalarda berilganidan boshqa biron bir haqiqatni ifoda etmaydi va insonga deterministik ta'sir ko'rsatmaydi. Biroq, u tasdiqlagan inson relyativizmi tez orada o'zining ilohiy kelib chiqishini ochib beradi. Cheksiz erkinlik mavzusi oxir-oqibat Xudoning o'zi bo'lib chiqadi. Va faqat keyinroq, yangi davr falsafasida bu relativizm Xudodan odamga

qaytadi va sof dunyoviy asosda tasdiqlanadi [1;27]. O'rta asr teosentrizmi inson va Xudoning birligini asoslaydi (birinchisi ikkinchisining surati va o'xshashligida yaratilgan deb tushuntiriladi). Ilohiyot Xudoni koinotning markaziga qo'ygan bo'lsa-da, inson bu markazga intiladi, chunki u Xudoga intiladi. Shunday qilib, antropotsentrizm teosentrizmni almashtirishga tayyor. Shu sababli, O'rta asr falsafasi Ontologiyada kosmotsentrizmdan antropotsentrizmga yana bir qadam ekanligini ta'kidlaydi. [4;87].

Agar o'rta asr falsafiy tafakkuri faqat transsendental, ilohiy mavjudot va inson shaxsiyati muammolari sohasiga yo'naltirilgan bo'lsa, uning qadriyatlari va erkinliklari u tomonidan sirli ravishda, muqaddas tarixning boshqa dunyoviy hayoti sohasida hal qilingan bo'lsa, unda Uyg'onish davri falsafasi insonni boshqa dunyoviy haqiqiy hayot sharoitlaridan, o'z asoslaridan tushunishga va yer yuzidagi mavjudot asosida inson shaxsining erkinligi va qadr-qimmatini tasdiqlashga intiladi. Shunday qilib, uning yo'nalishi nafaqat katoliklarga qarshi, balki umuman dinga qarshi bo'ladi. [1;28].

Uyg'onish davri bilan yangi davr boshlanadi, u yerda inson falsafiy fikrlashning markaziga aylanadi. Gumanizm haqidagi fikrlar inson shaxsiyati, individualligi va ongining qadr-qimmatini ta'kidlaydi. Rotterdamlik Erasmus va Martin Lyuter kabi faylasuflar insonning ichki dunyosi va o'z-o'zini anglash qobiliyatiga e'tibor berishadi.

Uyg'onish davri mutafakkirlari insonni tabiiy ierarxiyaning yuqori qismiga qo'yishdi, kelajakda uning o'rnini oldindan belgiladilar. Inson bu yerda va hozir hukmronlik qilishi kerak bo'lgan Xudoning asosiy mukammal ijodidir. Uyg'onish davri vakillari Mirandolla va Fichino insonning koinot tizimidagi alohida mavqeiga va insonning Xudo bilan yaqinlashishi muqarrar ravishda sodir bo'lganiga e'tibor berishadi. Shu bilan birga, ular Xudo insonni yaratganligini, unga erkinlik, huquqlar berganligini va shaxs o'z navbatida hayotda o'zini anglashi kerakligini angladilar. Inson shakllanishining dastlabki bosqichlari dastlab bu ikki mutafakkirning asarlarida ifodalangandir. Lorenzo Valla insonning o'ziga xos hayotiy bosqichiga to'xtalib o'tadi – bu maqsadni shakllantirish, faylasuf inson hayotining maqsadi zavq va baxt ekanligini e'lon qiladi. Bundan tashqari, uning fikriga ko'ra, axloqiy idealga faqat yer yuzidagi to'laqonli hayotda erishish mumkin. Uning so'zlariga ko'ra, shaxsning shaxsiy hayoti barcha odamlarning hayotiga nisbatan ko'proq ahamiyatga egadir. Ammo ularning barchasi insonning farovonligi azob-uqubatlardan, og'riqlardan xoli bo'lgan hayotda ekanligiga ishonishgan. [5;151].

XX-asrda inson muammosi deyarli barcha falsafiy yo'nalishlarni, shu jumladan ilgari ushbu masalani o'z chegaralaridan tashqariga olib chiqqan tadqiqotlarni ajralmas qismiga aylandi. Zamonaviy falsafiy antropologiya inson muammosiga qarashlarning keng, ko'pincha qutbli tarqalishi, uni tushunishga uslubiy yondashuvlarning umumiyliги yo'qligi va shuning

uchun inson obrazlarining o'zi bilan ajralib turadi. Shu bilan birga bu davrda, materializm va idealizmning qattiq dixotomiyasini, ob'ektivistik va subyektivistik yondashuvlarni har xil yondashuvlar va nazariyalarni to'ldirish, o'zaro boyitish orqali yengib o'tish namoyon bo'ladi. [6;57].

Insonni falsafiy idrok etish va uning erkinligi muammosi XX asrda sezilarli darajada o'zgardi. Zamonaviy G'arb falsafasida inson muammosiga nisbatan tafakkurning ekzistensial, shaxsiy va diniy paradigmalarni ajratib ko'rsatish mumkin. Zamonaviy falsafiy antropologiyani ko'plab vakillari insonning kam rivojlangan biologik mavjudot sifatidagi mavqeidan kelib chiqadi. Ushbu davrni falsafiy tushunishda inson aynan shu biologik yetishmovchilikni mehnat faoliyati rivojlanishi bilan qoplashni oldindan belgilab qo'ygan. Falsafiy antropologiyani rivojlantirishning asosiy vazifasi esa inson mohiyati kontseptsiyasida biologik va ijtimoiy aloqani birlashtirish, inson va jamiyatning ma'naviy va ijodiy asoslarini ta'kidlashdan iboratdir.

XULOSA

Xulosa qilib aytish mumkinki, Insonni falsafiy jihatdan o'rganish muammosining dolzarbligi zamonaviy davrda hayot sohalarining tanazzulga uchrashi bilan bog'liq bo'lib, bu esa insonning o'ziga xosligini yo'qotishiga olib kelmoqda. G'arb falsafasida inson muammosi insoniyat mavjudligining turli jihatlarini qamrab oladigan ko'p qirrali va murakkab mavzudir. Ruhning tabiati haqidagi qadimiy fikrlardan tortib, ong va o'ziga xoslik haqidagi zamonaviy tadqiqotlarga, faylasuflar inson bo'lish nimani anglatishi haqidagi savollarga javob izlashda davom etmoqdalar. Bu muammo dolzarb va muhim bo'lib qolmoqda, chunki u nafaqat hayotimizning falsafiy, balki amaliy jihatlariga ham ta'sir qiladi, bu bizga o'zimizni va dunyodagi o'rnimizni tushunishga yordam beradi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR

1. Балакина И.Ф., Григорьян Б.Т., Одуев С.Ф., Шершенко Л.А. Проблема человека в современной философии. «Наука», М.: 1969
2. Проблема человека в западной философии: Переводы/Сост. и послесл. П. С. Гуревича; Общ. ред. Ю. Н. Попова. - М.: Прогресс, 1988.
3. Боннар Андрэ. Греческая цивилизация, т.1М.: 1958.
4. Исаев А.А. Бытие и существование человеческого и божественного в средневековой философии // Манускрипт. 2016. №8 (70).
5. Меляхматова К. Р., Индивидуальность человека в эпоху Возрождения // Скиф. 2019. №5-2 (33).
6. Максименко А. В. ПРОБЛЕМА ЧЕЛОВЕКА В СОВРЕМЕННОЙ ЗАПАДНОЙ ФИЛОСОФИИ: ОСНОВНЫЕ ПОДХОДЫ И РЕШЕНИЯ // Культура и цивилизация (Донецк). 2022. №2 (16).